

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ’

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008-2015)

ΛΑΜΠΡΟΥ Δ. ΔΗΜΗΤΡΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΥΧΟΛΟΓΟΥ, M.SC.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2017

**ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008- 2015)**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ Μ., ΛΕΚΤΟΡΑΣ

Τριμελής Επιτροπή Αξιολόγησης

- A) Παπάζογλου Μ., Επιβλέπων**
- B) Χουλιάρης Α., Καθηγητής**
- Γ) Βανδώρος Σ., Λέκτορας**

*Στη γυναίκα μου Κυριακή που με στηρίζει στα δύσκολα,
και στο γιό μου Δημήτρη που μου δίνει νέα κίνητρα...*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα επιστημονική εργασία μελετά τη συμπεριφορά της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (2008-2015). Χρησιμοποιώντας δεδομένα από την ηγεσία και την πολιτική ψυχολογία, αναλύει συγκεκριμένα γεγονότα και πλαίσια που ερμηνεύουν τη στάση των ελλήνων ηγετών. Επίσης εστιάζει στη στρατηγική των διαπραγματεύσεων της χώρας και στη πολιτική διαχείριση των εσωτερικών ζητημάτων. Τα συμπεράσματα κατέγραψαν ότι οι έλληνες ηγέτες λειτούργησαν με ναρκισσισμό, δεν εκτίμησαν σωστά το πολιτικό πλαίσιο, η διαπραγματευτική τους τακτική ήταν λανθασμένη και δεν βοήθησε στο πρόβλημα της χώρας. Τέλος, η εκπαίδευση και η απόκτηση νέων δεξιοτήτων κρίνεται αναγκαία ώστε να υπάρξει στο μέλλον μια σύγχρονη ηγεσία.

SUMMARY

This scientific research contemplates the behavior of greek political leadership during in economical crisis (2008-2015). Using data by leadership and political psychology, the research analyzes concreted facts situations, which interpret the behavior of Greek's leaders. Also, it focus on strategy of negotiations and political administration in internal issues. Conclusions registered that greek leaders operated with narcissism, they didn't estimated right the political range, and negotiation's tactic was wrong, so they didn't help country's problem. Finally education and attainment of new skills is needful for a contemporaneous leadership.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ. 6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ανασκόπηση βιβλιογραφικών εννοιών	Σελ. 8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ηγεσία Καραμανλή	Σελ. 19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ηγεσία Παπανδρέου	Σελ. 23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ηγεσία Σαμαρά	Σελ. 29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ηγεσία Τσίπρα	Σελ. 35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συμπεράσματα	Σελ. 41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Σελ. 44

‘Τρία πράγματα πρέπει να θυμάται κανείς όταν βρίσκεται στην εξουσία : Ότι κυβερνάει ανθρώπους, ότι πρέπει να διαχειρίζεται την εξουσία σύμφωνα με το νόμο, και ότι δε θα κυβερνάει αιώνια’

Αγάθων (448-400 π.Χ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2008 και η συνεχής επιδείνωσή της, εκτός των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που προκάλεσε, είχε ως συνέπεια και την αμφισβήτηση του πολιτικού συστήματος εκ μέρους των πολιτών, και ιδίως για τη διαχείριση που υπήρξε μετά τη μεταπολίτευση. Ζητήματα όπως η ικανότητα ή όχι της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας άρχιζαν να δημιουργούνται και η ανάλυση των συνεπειών της άσκησης εξουσίας μετατρέπεται στην αναζήτηση των αιτιών που προκάλεσαν την κρίση.

Η παρούσα λοιπόν διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό τη διαπίστωση των συμπεριφορών που επέδειξαν οι ελληνικές πολιτικές ηγεσίες κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, σε ποιες ενέργειες προέβησαν και αν οι επιλογές τους βοήθησαν ή όχι στην επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Θα εξεταστεί επίσης η στρατηγική της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας τόσο σε σχέση με τους δανειστές και εταίρους, όσο και σε σχέση με τα εσωτερικά ζητήματα της χώρας. Σκοπιμότητα της εργασίας είναι να αναδειχθούν τα λάθη που διεπράχθησαν ώστε να μην επαναληφθούν και να καταγραφούν ενέργειες, η αποφυγή των οποίων θα αποτελέσει οδηγό προς μια νέα σύγχρονη ηγεσία. Σημειώνεται ότι, περιέχονται περιορισμένα οικονομικά στοιχεία καθώς δόθηκε έμφαση στην ανάλυση των πολιτικών πεπραγμένων και συμπεριφορών. Επιπλέον, μελετώνται επιλεγμένες χρονικές περιόδους και γεγονότα, τα οποία κρίθηκαν ότι αποτελούν καθοριστικά για καλύτερη εξαγωγή συμπερασμάτων. Άλλωστε, η μελέτη των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών περιέχει πάντοτε σχετική υποκειμενικότητα, για αυτό θα πρέπει τα όποια συμπεράσματα να μελετώνται συνεχώς, να συγκρίνονται με άλλα και να συμπληρώνονται.

Η διάρθρωση της εργασίας γίνεται ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται οι έννοιες της ηγεσίας, της πολιτικής ηγεσίας και της πολιτικής ψυχολογίας, κλάδου ευρέως ανεπτυγμένου σε πολλές δυτικές χώρες ,με περιορισμένη όμως απήχηση στη χώρα μας, δεδομένα του οποίου χρησιμοποιήθηκαν στη παρούσα εργασία. Στο δεύτερο, τρίτο, τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται οι ηγεσίες Καραμανλή, Παπανδρέου, Σαμαρά και Τσίπρα αντίστοιχα, ενώ στο έκτο καταγράφονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν. Τέλος, είναι αδήριτη ανάγκη η μελέτη του αντικειμένου της ηγεσίας να διευρυνθεί στον ελληνικό επιστημονικό χώρο, προκειμένου να βελτιωθεί η άσκηση εξουσίας στη χώρα και να τεθούν οι βάσεις της ορθής διακυβέρνησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

1.1 Ηγεσία

Η ηγεσία (leadership), ως έννοια και ως συμπεριφορά, τα χαρακτηριστικά του ηγέτη και οι συνθήκες που συντείνουν στην αποτελεσματική άσκησή της είναι από τα πιο διευρυμένα θέματα στο χώρο των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Το φαινόμενο της ηγεσίας απασχολεί τόσο τις κοινωνικές επιστήμες, όσο και πιο εξειδικευμένους κλάδους, όπως η κοινωνική ψυχολογία, γιατί αποτελεί κατεξοχήν ομαδικό φαινόμενο, που αναφέρεται στις διαδικασίες επιρροής και αλληλεπίδρασης μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων.

Όπως παρατηρούν οι Katz και Kahn (1978), η ηγεσία, ως αντικείμενο των κοινωνικών επιστημών, εμφανίζεται κυρίως υπό τρεις μορφές: α) ως χαρακτηριστικό της θέσης, β) ως χαρακτηριστικό του ατόμου και γ) ως κατηγορία συμπεριφοράς. Στην έννοια της ηγεσίας εμπεριέχονται δύο στοιχεία, ένα πρόσωπο που ασκεί επιρροή και κάποια άλλα πρόσωπα που υφίστανται την επιρροή. Χωρίς αυτά τα δύο στοιχεία δεν έχουμε ηγεσία. Δεν μπορούμε όμως να μιλάμε για ηγεσία όταν έχουμε άσκηση επιρροής που προέρχεται από το γεγονός και μόνο ότι κάποιος κατέχει μια θέση και η επιρροή αυτή ασκείται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο από όλα τα πρόσωπα που κατέχουν την ίδια θέση. Η μορφή αυτή της επιρροής πηγάζει από τη θέση και όχι από το άτομο. Βασική προϋπόθεση προκειμένου να μιλήσουμε για ηγεσία είναι να έχουμε συμπεριφορά που να διαφοροποιείται από αυτή που τυπικά υπαγορεύεται από τη θέση. Επίσης, οφείλουμε να διακρίνουμε την άσκηση της ηγεσίας από την άσκηση της διοίκησης, καθώς πρόκειται για δύο διαφορετικές καταστάσεις. Χαρακτηριστική είναι η ρήση ότι *‘ οι διευθυντές (managers) είναι*

αυτοί που κάνουν τα πράγματα σωστά, ενώ οι ηγέτες κάνουν τα σωστά πράγματα' (Bennis και Nanus, 1985). Το κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ηγέτης αυτός που ορίζεται μέσω τυπικών διαδικασιών ως κάτοχος μιας θέσης ή μόνο αυτός που μέσα από τις ενέργειες του ξεχωρίζει από τους άλλους και φθάνει στο σημείο να τους κατευθύνει και να τους επηρεάζει, άσχετα από το αν κατέχει θέση ή όχι, είναι ένα θέμα προς μελέτη, εφόσον, από τη μια, συχνά η ανάδειξη του ηγέτη οδηγεί και στην κατοχή θέσης (όπως οι πολιτικοί ηγέτες), και από την άλλη, συχνά ο ετεροκαθοριζόμενος κάτοχος της θέσης βάζει το στοιχείο της προσωπικής επιρροής προκειμένου να ασκήσει διοίκηση.

Σύμφωνα με τον Hollander (1985), ηγεσία είναι η διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο επηρεάζει την ομάδα με κατεύθυνση την επίτευξη των επιθυμητών στόχων της ομάδας ή της οργάνωσης (οργανισμού). Ο Yukl (1989) πιστεύει ότι ο όρος ηγεσία περιλαμβάνει διαδικασίες επιρροής που σκοπό έχουν τον καθορισμό αντικειμενικών στόχων της ομάδας, τη δημιουργία κινήτρων για την επιδίωξη αυτών των στόχων και τη διατήρηση της ομάδας. Κοινό στοιχείο των πιο πάνω ορισμών της ηγεσίας είναι η ύπαρξη επιρροής για την επίτευξη κοινών στόχων της ομάδας.

Ωστόσο, δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία όσον αφορά τον ορισμό της αποτελεσματικότητας του ηγέτη (leader effectiveness), το πότε δηλαδή έχουμε επιτυχή άσκηση ηγεσίας. Η αποτελεσματικότητα του ηγέτη και η επιτυχής άσκηση ηγεσίας ορίζεται με βάση τα αποτελέσματα που επιλέγουμε ως κριτήρια. Τέτοια κριτήρια έχουν κατά καιρούς οριστεί: η επίδοση της ομάδας, η επίτευξη των στόχων, η επιβίωση της ομάδας, η ετοιμότητα και ικανότητα της ομάδας να αντιμετωπίζει καταστάσεις κρίσεις, η ικανοποίηση των υφισταμένων ή των οπαδών από τον ηγέτη, η αφοσίωση στους στόχους και η διατήρηση της ηγετικής θέσης από τον ηγέτη (Yukl, 1989). Αντίθετα από την κοινή πεποίθηση, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά διαφοροποιούν, σταθερά και μόνιμα, τον ηγέτη από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον Stodgill (1974), αυτό που έχει διαπιστωθεί είναι ότι η ύπαρξη ορισμένων χαρακτηριστικών αυξάνει την πιθανότητα να είναι ο ηγέτης αποτελεσματικός, χωρίς να εξασφαλίζεται εκ των

προτέρων η επιτυχία του, η οποία εξαρτάται από τη συγκεκριμένη κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας ασκείται η ηγεσία. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η υπευθυνότητα, η επιθυμία για επιτέλεση και ολοκλήρωση του καθήκοντος, η επιμονή στην επιδίωξη στόχων, η ανάληψη ρίσκου, η πρωτοτυπία, η ανάληψη πρωτοβουλιών σε κοινωνικές καταστάσεις, η αυτοπεποίθηση, η προθυμία αποδοχής συνεπειών των ενεργειών και αποφάσεων και η ικανότητα να επιδρά στη συμπεριφορά των άλλων.

Ο ηγέτης με τη συμπεριφορά του ασκεί κάποια μορφή επιρροής στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, τους υφιστάμενους ή τους οπαδούς. Επιρροή, σύμφωνα με τον Yukl (1989), είναι η επίδραση του ενός μέλους (του δρώντος προσώπου) στο άλλο μέλος (το 'στόχο'). Η επιρροή μπορεί να λάβει τη μορφή της αφοσίωσης ή τη μορφή της συμμόρφωσης. Η επιθυμητή έκβαση κάθε διαδικασίας ηγεσίας είναι η αφοσίωση.

Η δυνατότητα που έχει ο ηγέτης να ασκεί επιρροή ονομάζεται ισχύς. Διακρίνονται οι εξής μορφές ισχύος (French και Raven, 1959) :

α) Ισχύς αμοιβής (reward power), όπου ο ηγέτης έχει τη δυνατότητα να ελέγχει και να χειρίζεται τις αμοιβές που μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των υφισταμένων.

β) Ισχύς καταναγκασμού (coercive power), όπου ο ηγέτης επιβάλλει ποινές ή αναστέλλει τη χορήγηση επιθυμητών αμοιβών.

γ) Νόμιμη ισχύς (legitimate power), που αφορά το δικαίωμα που έχει ο ηγέτης, λόγω της θέσης του στην οργάνωση, να επηρεάζει τους υφισταμένους και την αντίστοιχη υποχρέωση των υφισταμένων να δέχονται και να εφαρμόζουν οδηγίες και εντολές.

δ) Ισχύς αναφοράς (referent power), όπου ο υφιστάμενος αποδέχεται και θαυμάζει τον ηγέτη και επιζητεί την αποδοχή και την επιβεβαίωση από αυτόν, καθώς τον έχει ως πρότυπο.

ε) Ισχύς αυθεντίας (expert power), η οποία είναι η ισχύ που έχει ο ηγέτης λόγω των ειδικών του γνώσεων και θεωρείται αυθεντία στα θέματα της αρμοδιότητάς του.

Από τη δεκαετία του 1950 έχει γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί διεξοδικότερα η συμπεριφορά του ηγέτη και η επίδρασή της στη συμπεριφορά της ομάδας. Οι έρευνες έχουν δείξει την ύπαρξη δύο βασικών μορφών συμπεριφοράς του ηγέτη που διαφοροποιούσαν τους περισσότερο επιτυχημένους από τους λιγότερο:

1. Συμπεριφορά προσανατολισμένη προς το έργο. Οι επιτυχημένοι ηγέτες ασχολούνται κυρίως με δραστηριότητες που στόχο έχουν την επιτέλεση και ολοκλήρωση του έργου της ομάδας, δίνοντας προσοχή στον προγραμματισμό, τον συντονισμό και την εξασφάλιση των απαραίτητων μέσων.
2. Συμπεριφορά προσανατολισμένη προς τις σχέσεις. Για τους επιτυχημένους ηγέτες προτεραιότητα έχει η δημιουργία σωστών κοινωνικών σχέσεων στο πλαίσιο της ομάδας, δείχνοντας βοήθεια και συμπαράσταση προς τους υφισταμένους. Οι ηγέτες ασκούν γενική και όχι στενή εποπτεία, αφήνοντας περιθώρια αυτονομίας.

Ο υψηλός βαθμός και των δύο παραπάνω συμπεριφορών οδηγεί στην ιδανική μορφή ηγεσίας, την ηγεσία ομάδας (team leadership).

1.2. Πολιτική Ηγεσία

Ο Burns (1978) δίνοντας τον κλασικό ορισμό της πολιτικής ηγεσίας αναφέρει ότι *“ ηγεσία επί των ανθρώπων ασκείται όταν πρόσωπα με συγκεκριμένα κίνητρα και σκοπούς κινητοποιούν, σε συναγωνισμό ή σύγκρουση με άλλους, θεσμικούς, πολιτικούς, ψυχολογικούς και άλλους πόρους, ώστε να αναδείξουν, να συνδυάσουν και να ικανοποιήσουν τα κίνητρα των υποστηρικτών τους”*. Συνεπώς, καθοριστικό ρόλο για τη μελέτη της πολιτικής ηγεσίας, έχουν τα κίνητρα και οι σκοποί, οι τρόποι κινητοποίησης κάθε είδους πόρων και η σχέση των σκοπών μεταξύ ηγεσίας και υποστηρικτών της.

Η πολιτική ηγεσία αποτελεί συνάρτηση τριών κυρίως παραγόντων όπου διαρκώς μεταβάλλονται (Παπάζογλου,2012) :

α) Η εξουσία είναι το απαραίτητο μέσο για την επιδίωξη των σκοπών της ηγεσίας, γιατί επιτρέπει την κινητοποίηση των απαραίτητων πόρων. Η πολιτική ηγεσία κατά κανόνα, αλλά με κάποιες εξαιρέσεις, συνδέεται με θέσεις τυπικής εξουσίας σε μια κυβέρνηση, ένα κόμμα, ένα φορέα δημόσιας εξουσίας, ή ένα διεθνή οργανισμό. Η εξουσία διεκδικείται με ανταγωνιστικούς όρους μεταξύ όσων προσώπων και φορέων προβάλλουν εναλλακτικούς πολιτικούς στόχους.

β) Οι υποστηρικτές αποτελούν την πηγή νομιμοποίησης, άρα και ισχύος της ηγεσίας. Οι σκοποί της ηγεσίας πρέπει να υποστηριχθούν από ένα σώμα πολιτών, να αποκτήσουν συνάφεια με τις ιδέες και τις αντιλήψεις τους και να προκαλέσουν την ενεργή στήριξή τους με ορισμένες συμβολικές πράξεις αποδοχής της (π.χ. ψηφοφορία).

γ) Το πολιτικό πλαίσιο, όπως αυτό ορίζεται από τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και ευρύτερα πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούν σε μια πολιτική κοινωνία, δημιουργεί ευκαιρίες, αλλά και περιορισμούς στα πρόσωπα που επιδιώκουν να ασκήσουν ηγεσία.

Επιπλέον, η εξουσία μπορεί να προσλάβει μια κανονιστική μορφή, όπως οι πράξεις μιας κυβέρνησης που διέπονται από ένα θεσμικό πλαίσιο, μια σκληρή μορφή, όπως η καταστολή ορισμένων δράσεων που αντίκεινται στο δημόσιο συμφέρον (κατασκοπεία, φοροδιαφυγή κ.α.), και μια χαλαρή μορφή, όπως η άσκηση επιρροής μέσω μεθόδων πολιτικής επικοινωνίας. Διακρίνεται επίσης σε σκληρή (hard power) και σε μαλακή (soft power) εξουσία: σκληρή όταν χρησιμοποιούνται μέσα καταπίεσης και καταστολής, προκειμένου να επιτευχθεί η συμμόρφωση δια της απειλής χρήσης βίας, και μαλακή όταν περιλαμβάνει τη χρήση πειθούς και επηρεασμού για εξασφάλιση της συμμόρφωσης μέσω της συναίνεσης. Από την άλλη , το πολιτικό πλαίσιο δημιουργεί τη διάκριση μεταξύ του ηγέτη που συμπλέει με τα γεγονότα και εκείνου που δημιουργεί τα γεγονότα, ενώ για την καλύτερη γνώση του απαιτείται η κατανόηση πέντε βασικών διαστάσεων της πολιτικής

διαδικασίας: της κουλτούρας, της κατανομής της εξουσίας, των αναγκών και απαιτήσεων των υποστηρικτών, του διαθέσιμου χρόνου και της ροής πληροφόρησης (Nye,2008). Τέλος, η σχέση της ηγεσίας με τους υποστηρικτές είναι αμφίδρομη, με την ηγεσία να οφείλει να δημιουργεί τις κατάλληλες συμμαχίες υποστηρικτών σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, προκειμένου οι στόχοι της πολιτικής να μετατραπούν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Η σχέση ηγεσίας – υποστηρικτών σφυρηλατείται με ορισμένες δεξιότητες, όπως τη συναισθηματική νοημοσύνη (έλεγχος του εαυτού και αυτοπειθαρχία για αντιμετώπιση της ψυχολογικής πίεσης), την επικοινωνία (χρήση της ρητορικής και συμβολισμοί στη συμπεριφορά των ηγετών) και το όραμα (διαμόρφωση οράματος που ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας ομάδας με παράλληλη ισορροπία μεταξύ ιδανικών και πραγματικών συνθηκών).

Τα βασικότερα στυλ ηγεσίας είναι τρία:

- Το αυταρχικό/ δικτατορικό στυλ, στο οποίο ο ηγέτης παίρνει μόνος τις αποφάσεις, δίνει στους υποστηρικτές του διαταγές και εντολές και επιβάλλει πειθαρχικές ποινές για να ενισχύσει τη συμμόρφωση, αναλόγως με τη παραλλαγή του στυλ αυτού (απόλυτα, ήπιος ή φιλόανθρωπος αυταρχικός).
- Το δημοκρατικό/ συμμετοχικό στυλ, το οποίο στηρίζεται στη διαλεκτική επικοινωνία, την ανταλλαγή απόψεων, την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων και τη συλλογική ηγεσία, ανάλογα με τις παραλλαγές του (απόλυτα ή επιλεκτικό δημοκρατικό, ψευδοδημοκρατικό).
- Το φιλελεύθερο/ εξουσιοδοτικό στυλ, το οποίο προβλέπει πλήρη αυτονομία και ανεξαρτησία δράσης, αλλά σπάνια συναντάται στην πραγματικότητα.

Η πολιτική ηγεσία διαχωρίζεται επίσης σε δύο μεγάλες κατηγορίες (Burns 1978, Παπάζογλου 2012), την ηγεσία της μεταμόρφωσης και τη συναλλακτική ηγεσία. Στην περίπτωση της ηγεσίας της μεταμόρφωσης, οι ηγέτες και οι υποστηρικτές τους βρίσκονται σε μια στενή σχέση αλληλεπίδρασης, καθώς συνενώνουν δυνάμεις για να επιτύχουν έναν κοινό υπερβατικό σκοπό. Ενδεχομένως να έχουν αρχικά

ξεχωριστούς, αλλά συγγενείς μεταξύ τους στόχους, ενώ το επίπεδο της ανθρώπινης επαφής και της ηθικής φιλοδοξίας είναι τέτοιο που μεταβάλλει και τις δύο πλευρές. Στην ηγεσία της μεταμόρφωσης περιλαμβάνονται οι:

- Διανοητική ηγεσία, η οποία υποδηλώνει την ικανότητα πρόσληψης αξιών ή σκοπού και της σύνδεσής του σε ένα σαφές σχέδιο πολιτικής δράσης και της κυβερνητικής οργάνωσης. Είναι η περίπτωση ηγεσίας που συνδυάζει τις ιδέες με την πολιτική δράση (Lincoln, Martin Luther King, Mandela).
- Ηγεσία της μεταρρύθμισης, που αναφέρεται σε μια ηθική της ηγεσίας, όπως αυτή εκφράζεται μέσω της χρήσης των μέσων που αρμόζουν για την επίτευξη ηθικών στόχων. Πρόκειται για διαδικασία που προκαλείται από την ελίτ με σκοπό τη μεταβολή ενός συστήματος που απειλεί τα προνόμιά της. Βασικό της μειονέκτημα είναι η αδυναμία εκπλήρωσης του συνόλου των στόχων που έχουν τεθεί καθώς συχνά προκύπτουν φαινόμενα αδράνειας λόγω του συμβιβασμού μεταξύ των αντιτιθέμενων συμφερόντων και προτεραιοτήτων (Thatcher).
- Επαναστατική ηγεσία, που αναφέρεται στην ιδέα ή το όραμα που υιοθετείται από ένα αποφασιστικό αριθμό ανθρώπων και τους ωθεί να κινητοποιηθούν για να προκαλέσουν την επαναστατική αλλαγή, η οποία πρέπει να είναι υπερβατική και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών (Marx, Engels, κίνημα κατά της αποικιοκρατίας)
- Ηγεσία ηρώων και ιδεολόγων, που υποδηλώνει την πίστη σε έναν ηγέτη με βασικό λόγο την προσωπικότητά του, τη μαζική υποστήριξη και την ετοιμότητα να διατεθούν ευρύτερες εξουσίες λόγω της πίστης στις ικανότητές του να αντιπαρέρχεται εμπόδια και κρίσεις (Mao Tse – tung, Gandhi).

Η συναλλακτική ηγεσία αναφέρεται σε μια ανταλλαγή σημαντικών πόρων για την επίτευξη ορισμένων στόχων. Στην ανταλλαγή αυτή κάθε μέρος, ηγεσία και υποστηρικτές, έχει στη διαπραγμάτευση συναίσθηση των πόρων εξουσίας που διαθέτει και των στάσεων των άλλων μερών, αλλά δεν έχουν έναν κοινό υπερβατικό σκοπό, ο οποίος να λειτουργεί ως συνεκτικός δεσμός. Στην συναλλακτική ηγεσία περιλαμβάνονται οι:

- Ηγεσία γνώμης, που περιλαμβάνει την περίπτωση ενός προσώπου με σημαντικούς στόχους – ιδεολογικούς, προγραμματικούς, πολιτικούς – που αναζητεί να ενεργοποιήσει, να κινητοποιήσει και να προσφέρει κίνητρα σε όσους διατηρούν αντίστοιχους στόχους (π.χ. προστασία του περιβάλλοντος).
- Ηγεσία ομάδος, που προκύπτει σε οργανωμένες γραφειοκρατίες, στις οποίες η υφιστάμενη ιεραρχία επιτρέπει την αναδιοργάνωση των υπαλλήλων από την ηγεσία, σε ομάδες πίεσης και οργανώσεις συμφερόντων, καθώς και σε μικρές ομάδες (π.χ. Τουρκικός Στρατός).
- Ηγεσία κόμματος, όπου πρόκειται για την ικανότητα του ηγέτη ενός κόμματος να προσδιορίσει και να ενεργοποιήσει τις ανάγκες και τις προσδοκίες των υφιστάμενων και των ενδεχόμενων υποστηρικτών και να ανταποκριθεί, ή να υποσχεθεί ότι θα ανταποκριθεί στα αιτήματα που προκύπτουν μέσω της κινητοποίησης οικονομικών, κοινωνικών και ψυχολογικών πόρων. Η κομματική ηγεσία ωστόσο προσφέρει μεγάλες δυνατότητες μετασχηματισμού.
- Η νομοπαρασκευαστική / νομοθετική ηγεσία, συνδέεται με το κανονιστικό πλαίσιο για την παραγωγή νομοθεσίας, τη βούληση για αμοιβαιότητα στην αντίληψη των αναγκών, των απαιτήσεων, των προσδοκιών και των αξιών, για την επίλυση της διαφοράς, είτε με βάση τους κανόνες της πλειοψηφίας, είτε με συμβιβασμό μεταξύ των κοινοβουλευτικών παρατάξεων.
- Η εκτελεστική ηγεσία, που προσφέρει αναντικατάστατα μέσα για την αντιμετώπιση έκτακτων και κρίσιμων καταστάσεων και την επίτευξη συγκεκριμένων και περιορισμένων στόχων.

1.3. Πολιτική Ψυχολογία

Η Πολιτική Ψυχολογία αποτελεί επιστημονικό κλάδο που συνορεύει και τροφοδοτείται από επιστημονικές περιοχές λιγότερο ή περισσότερο συγγενικές με την ψυχολογία: την πολιτική επιστήμη, την κοινωνιολογία, την ψυχιατρική, την ιστορία και την κοινωνική ανθρωπολογία. Ως συγκροτημένη επιστήμη αριθμεί μόνο λίγες δεκαετίες ζωής, η ανάπτυξή της όμως είναι ραγδαία κυρίως λόγω των πολυσύνθετων κοινωνικών και πολιτικών συμπεριφορών της εποχής μας.

Η πολιτική ψυχολογία είναι η επιστήμη της πολιτικής εμπειρίας, της πολιτικής συμπεριφοράς και της πολιτικής αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε άτομα και ομάδες (Stone, 1974). Αποβλέπει στην αντικειμενική μελέτη κάποιων συγκεκριμένων φαινομένων, όμως η εμπειρία, η συμπεριφορά και η αλληλεπίδραση συνιστούν τα υποκειμενικά γνωρίσματα των ατόμων και των ομάδων, ως αναπόσπαστο μέρος της μοναδικότητάς τους. Υπό αυτή την έννοια, η πολιτική ψυχολογία αποπειράται να μελετήσει αντικειμενικά την υποκειμενική αντίληψη των πολιτικών φαινομένων. Είναι επίσης (όπως και κάθε άλλη επιστήμη), προϊόν μιας διαρκούς ιστορικής, πολιτισμικής και νοητικής διεργασίας, για αυτό άλλωστε η σε απόλυτο βαθμό ‘αντικειμενική’ μελέτη της πολιτικής υποκειμενικότητας ενδεχομένως να συνιστά ένα μη επιτεύξιμο στόχο.

Η ψυχολογία και η πολιτική είναι αλληλένδετες από τότε που οι άνθρωποι σκεπτόμενοι γύρω από τα πολιτικά ζητήματα διερωτώνται για τις ψυχολογικές αιτίες που οδηγούν τα πολιτικά όντα να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένο τρόπο, αλλά παράλληλα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους κατά δύο τρόπους: η διάθεση, τα αισθήματα και η αντίληψή μας επηρεάζουν την πολιτική μας συμπεριφορά, ενώ το πολιτικό σύστημα που ζούμε επηρεάζει την ψυχολογική μας κατάσταση (Deutsch, 1983). Έτσι η πολιτική ψυχολογία μπορεί να οριστεί τόσο ως η επίδραση των ψυχολογικών λειτουργιών πάνω στην πολιτική συμπεριφορά, όσο και ως οι

επιδράσεις ενός συγκεκριμένου πολιτικού συστήματος πάνω στη σκέψη, τα αισθήματα και τα κίνητρα των μελών του.

Ο Smith (1968) διέκρινε ως αντικείμενο μελέτης της πολιτικής ψυχολογίας τα εξής:

α) Η πολιτική συμπεριφορά. Οποιαδήποτε συμπεριφορά που προκύπτει από πολιτικό ενδιαφέρον ή που έχει σημαντικές πολιτικές επιπτώσεις θεωρείται πολιτική συμπεριφορά. Αν και μεγάλο μέρος της προσοχής μας για τα πολιτικά ζητήματα εστιάζεται στις συγκρούσεις, το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής συμπεριφοράς προσανατολίζεται στην αποφυγή των συγκρούσεων ή της μέσω συμβιβασμού επίλυσης των διαφορών. Αφορά τη δράση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων, και μπορεί να εστιάζει σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο (όπως η έκφραση προσώπου ενός αξιωματούχου σε μια συνέντευξη τύπου) ή να σχετίζεται με μια σειρά ξεχωριστών ενεργειών που αποβαίνουν ψυχολογικά ενδιαφέρουσες μόνο όταν μελετώνται ως ένα συσχετιζόμενο σύνολο (όπως η επαναλαμβανόμενη τάση ενός πολιτικού να εκλαμβάνει μη σοβαρές διαφωνίες ως απειλή κατά της εξουσίας του).

β) Το άτομο. Το άτομο είναι φορέας πολιτικής δραστηριότητας. Οι ενέργειες ατόμων και ομάδων συνιστούν ότι ονομάζουμε πολιτικά φαινόμενα. Το άτομο συμπεριφέρεται πολιτικά με άξονα το χαρακτήρα, την κοσμοαντίληψή του και το ύφος της εξουσίας που ασκεί. Επιρροή στην πολιτική συμπεριφορά του ατόμου ασκούν οι φιλοδοξίες του, η αυτό - αντίληψή του, οι πεποιθήσεις και οι ηθικές του αξίες, ενώ εξειδικευμένα ερεθίσματα διαμορφώνουν την πολιτική συμπεριφορά και την ψυχολογική κατάσταση σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (π.χ. η εκφώνηση ενός ενθουσιώδους πολιτικού λόγου μπορεί να ενεργοποιήσει την ατομική παρορμητικότητα).

γ) Η άμεση συνθήκη. Πρόκειται για τις ψυχολογικές συνθήκες μέσα στις οποίες δρα ένα άτομο, και όχι τις αντικειμενικές. Η δυναμική της επιρροή στη συμπεριφορά δεν είναι εύκολο να αποτιμηθεί, διότι η υποκειμενική αντίληψη της συνθήκης επηρεάζει τις προς αυτήν αντιδράσεις του ατόμου (π.χ. η αντικειμενική περιγραφή της συνθήκης “η κάλπη και τα ταξινομημένα ψηφοδέλτια” δεν μας δίνει

ουσιαστικές πληροφορίες για την επίδραση στη συμπεριφορά. Η επίδραση της άμεσης συνθήκης αποτελεί συνάρτηση του νοήματος που της προσδίδει το υποκείμενο, σε συνδυασμό με τη νοερή εικόνα των υποψηφίων και των προσδοκιών που το άτομο έχει διαμορφώσει.

δ) Το κοινωνικό περιβάλλον και το ιστορικό υπόβαθρο. Η συμπεριφορά του ατόμου διαμορφώνεται από την κουλτούρα μέσα στην οποία ζει. Το άτομο γνωρίζει αυτό που οι άλλοι, σε γενικές γραμμές, προσδοκούν από το ίδιο στο πλαίσιο ενός δεδομένου πολιτισμικού περιβάλλοντος, όπως να ασκεί με συνέπεια το εκλογικό του δικαίωμα σαν καλός πολίτης. Έτσι, το κοινωνικό περιβάλλον, που περιλαμβάνει παρόντα και παρελθόντα πολιτισμικά στοιχεία, διαμορφώνει τον ατομικό χαρακτήρα και την ατομική αντίληψη για τον κοινωνικοπολιτικό κόσμο. Επιπλέον, το ιστορικό υπόβαθρο της πατρίδας κάποιου και το οικονομικό και πολιτικό σύστημα στο οποίο ζει, σχηματοποιούν κατά εξειδικευμένο τρόπο τη διαδικασία κατανόησής του και επηρεάζει τη σκέψη και συμπεριφορά με τρόπους που σπάνια συνειδητοποιούμε.

Κατά τη διάρκεια της εξέλιξής της η πολιτική ψυχολογία επέκτεινε τα ερευνητικά της πεδία στις σχέσεις ψυχολογίας και ιδεολογίας, στα κίνητρα πολιτικής συμμετοχής, στην αυταρχική και δημοκρατική συμπεριφορά, στην επιρροή και χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, στη διαμόρφωση της πολιτικής σκέψης και στις συγκρούσεις μεταξύ ομάδων, και φυσικά στη μελέτη της ηγεσίας. Αν και πρόκειται για νέο σχετικά επιστημονικό κλάδο, σε πολλές χώρες (ΗΠΑ, Βρετανία, Γερμανία) αναπτύσσεται ραγδαίως. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και στη χώρα μας. Δοθείσης λοιπόν της ευκαιρίας, η παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσει επιστημονικά δεδομένα και στοιχεία της πολιτικής ψυχολογίας προκειμένου να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ (2008-2009)

Η έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το φθινόπωρο του 2008, βρήκε τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή και τη Νέα Δημοκρατία να διανύουν το πέμπτο χρόνο κυβερνητικής θητείας. Παρόλο που κατά την περίοδο 2004-2007 η χώρα είχε μπει σε τριετή επιτήρηση λόγω της απόκρυψης δαπανών τα προηγούμενα χρόνια και της μη ικανοποίησης των κριτηρίων σύγκλισης του Μάαστριχτ, εντούτοις κατά το έτος 2008 δεν λήφθηκαν μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής που θα βοηθούσαν στη μείωση του ελλείμματος και στη βελτίωση της αξιοπιστίας της χώρας.

Και ενώ ήδη από την άνοιξη του ίδιου έτους η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του αρμόδιου επιτρόπου Αλμούνια, αλλά και το Δ.Ν.Τ. προειδοποιούσαν για τους κινδύνους που διατρέχει η ελληνική οικονομία, η συγκεκριμένη χρονιά χαρακτηρίστηκε ως έτος αδράνειας στο επίπεδο της οικονομικής πολιτικής. Οι λόγοι αυτής της αδράνειας εξηγούνται ως εξής: πρώτον, κατά την περίοδο 2004-2007 υπήρχαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με αύξηση τους εθνικού εισοδήματος, πράγμα που δημιουργούσε ένα είδος οικονομικού εφησυχασμού. Δεύτερον, οι εκλογές του 2007 απέδωσαν μια ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία 152 βουλευτών. Επομένως, η όποια επιδίωξη λήψης δημοσιονομικών μέτρων θα προκαλούσε κινδύνους στη συνοχή της κυβέρνησης και την ξαφνική προσφυγή σε νέες εκλογές. Νέες εκλογές ο Κώστας Καραμανλής σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν επιθυμούσε διότι η εκλογική επιρροή της κυβέρνησης μειωνόταν σταθερά λόγω της φθοράς από τα ζητήματα σκανδάλων και την αντιπολιτευτική τακτική του ΠΑΣΟΚ. Τρίτον, η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης τόσο στο θέμα ένταξης των Σκοπίων στο ΝΑΤΟ, όσο και στο θέμα της ενέργειας έφερε τη διατάραξη των σχέσεων της χώρας με τις ΗΠΑ, παραδοσιακό της σύμμαχο. Την περίοδο εκείνη η στρατηγική της

ηγεσίας Καραμανλή είχε εστιαστεί στα εξωτερικά θέματα, μεταθέτοντας τα οικονομικά για αργότερα, θεωρώντας πως οι εξελίξεις δεν θα την προλάβουν.

Η έλευση της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη οδήγησε τις χώρες του ευρώ να λάβουν δράσεις για τη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος και τη βελτίωση της χρηματοδότησης στην οικονομία. Η Ελλάδα αντιμετώπιζε όμως παράλληλα το αυξανόμενο δημόσιο έλλειμμα αλλά και χρόνιες ιδιαιτερότητες, όπως μη ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα, αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση, διαφθορά και ευνοιοκρατία, πόλωση μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων. Βέβαια, οφείλουμε εδώ να επισημάνουμε ορισμένα αρνητικά σημεία της διακυβέρνησης Καραμανλή, όπως ότι δεν επιλέχθηκε ένα πολύ-επίπεδο σύστημα εξουσίας αλλά συγκεντρωτικό, με ένα μικρό αριθμό συνεργατών και τη μετατροπή ορισμένων υπουργείων σε υπερ-υπουργεία (Εσωτερικών, Οικονομίας). Επίσης, πολλές μεταρρυθμίσεις έπρεπε να γίνουν κατά την πρώτη θητεία όπου και ισχυρή κυβερνητική πλειοψηφία υπήρχε και το πολιτικό πλαίσιο ευνοούσε, όπως το αίτημα για ‘επανάδρυση του κράτους’. Η αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης διαπιστώθηκε τόσο το καλοκαίρι του 2007 με τις φονικές πυρκαγιές, όσο και τον Δεκέμβριο του 2008 με τη δολοφονία Γρηγορόπουλου και το πολυήμερο κύμα βίας και έντασης που ακολούθησε. Ειδικά το τελευταίο γεγονός ζημίωσε διπλά πολιτικά την ηγεσία Καραμανλή, καθώς διαπιστώθηκε αδυναμία ελέγχου εκτάκτων καταστάσεων, όπως και διατάραξη της εμπιστοσύνης με τους παραδοσιακούς κεντροδεξιούς ψηφοφόρους που δίνουν μεγάλη βαρύτητα στο αίσθημα δημόσια ασφάλειας και προστασίας της δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας.

Υπό το πρίσμα αυτών των γεγονότων, τον Ιανουάριο του 2009 ο Καραμανλής προέβη σε ανασχηματισμό προκειμένου να ανατάξει την κυβερνητική εικόνα και να κατευνάσει την κοινή γνώμη. Αυτό αποδεικνύεται από την αλλαγή του επί πέντε σχεδόν χρόνια υπουργού οικονομίας Γ. Αλογοσκούφη από τον Γ. Παπαθανασίου, με στόχο να πειστούν τόσο οι διεθνείς αγορές για τη δημοσιονομική πολιτική, όσο και οι πολίτες για την κοινωνική ευαισθησία της κυβέρνησης.

Τους επόμενους μήνες οι δείκτες της ελληνικής οικονομίας χειροτέρευαν συνεχώς και η κυβέρνηση Καραμανλή αδυνατούσε να προβλέψει τις μακροοικονομικές συνθήκες, αντιμετωπίζοντας την οικονομική κατάσταση ως κάτι μακρινό με μικρές επιπτώσεις για τη χώρα. Μετά την ήττα στις ευρωεκλογές, ο Καραμανλής προκήρυξε εκλογές τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, τις οποίες έχασε με μεγάλη διαφορά από τον Γ. Παπανδρέου, οδηγούμενος και σε παραίτηση από την αρχηγία της Ν.Δ. Από εκείνη την περίοδο έως σήμερα δεν έχει προβεί σε καμία δημόσια δήλωση για τα πεπραγμένα της κυβέρνησής του, ούτε για τις μετέπειτα εξελίξεις. Η στάση αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι ο Κ. Καραμανλής προσπάθησε όχι μόνο να διαφυλάξει την δημόσια εικόνα του αλλά και την πολιτική κληρονομιά που κατείχε. Είναι αλήθεια ότι το όνομα Καραμανλής είναι συνδεδεμένο συναισθηματικά με το σύνολο σχεδόν των ψηφοφόρων της κεντροδεξιάς για πάνω από εβδομήντα χρόνια, αλλά και συνυφασμένο με μεγάλους εθνικούς στόχους όπως η οικονομική ανάπτυξη της δεκαετίας του 1960 και η είσοδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έχοντας την έντονη ανάγκη για επίτευξη στόχων, που κατά κάποιο τρόπο θα επιβεβαίωναν ότι είναι ισάξιος με τον εθνάρχη Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο Κώστας Καραμανλής εστίασε την προσοχή του αποκλειστικά σε εθνικά θέματα, δίνοντας δευτερεύουσα σημασία στα ζητήματα εσωτερικής πολιτικής, και δη της οικονομικής. Η υψηλή ανάγκη επίτευξης μεγάλων στόχων τον οδήγησε σταδιακά στην επιλογή ενός κλειστού συστήματος διακυβέρνησης, αποτελούμενο από ένα μικρό αριθμό συμβούλων και συνεργατών που είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά προσωπικότητας με αυτόν και τις ίδιες πεποιθήσεις. Αυτό το κλειστό σύστημα ενισχύθηκε από την ανάγκη τήρησης εσωκομματικών ισορροπιών.

Επιπλέον, το κλειστό σύστημα διακυβέρνησης σε συνδυασμό με την έντονη ανησυχία για διαφύλαξη της πολιτικής ιστορίας που πρέσβευε, τον οδήγησε σε απομονωτισμό στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Και ενώ θα μπορούσε να συνάψει ευρωπαϊκές και διεθνείς συμμαχίες για το ελληνικό ζήτημα (υπήρξε άλλωστε για πολλά έτη αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος) η αδράνεια για το θέμα της οικονομίας υπήρξε χαρακτηριστική. Και αυτό προκαλεί μεγαλύτερη

απορία, καθώς χαρακτηρίστηκε ως ένας σκληροτράχηλος παίκτης, ένα δείγμα δηλαδή πολιτικού χαρακτήρα που υπερασπίστηκε μια σκληροπυρηνική στάση στις πολιτικές και διεθνείς σχέσεις.

Ωστόσο, αν και κατείχε μεγάλα επικοινωνιακά χαρίσματα και γνώση επιδέξιου χειρισμού της κοινής γνώμης και των υποστηρικτών του, η ναρκισσιστική διάθεση (επιδίωξη εξουσίας και κύρους υπό την κάλυψη ιδεολογικών ανησυχιών) που επέδειξε προκάλεσε τη στασιμότητα στην επίλυση της οικονομικής κρίσης και σταδιακά την πολιτική του αποκαθήλωση. Με την ίδια ναρκισσιστική διάθεση συμπεριφέρθηκε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και ο διάδοχός του Γ. Παπανδρέου. Συνηθισμένος να καθορίζει τις πολιτικές εξελίξεις, ο Κ. Καραμανλής εξαναγκάστηκε στο τέλος από αυτές. Επικαλούμενος την οικονομική κρίση ως αίτιο προσφυγής στις κάλπες, και ύστερα από μακρά κυβερνητική θητεία, δεν κατάφερε να πείσει την πλειοψηφία, και κυρίως προκάλεσε απώλεια της εμπιστοσύνης μεγάλου μέρους κεντροδεξιών ψηφοφόρων στη Νέα Δημοκρατία, κάτι που φάνηκε τα επόμενα χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΗΓΕΣΙΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (2009-2011)

Οι εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 ανέδειξαν κυρίαρχο πολιτικά τον Γ. Παπανδρέου, καθώς είχε εξασφαλίσει μεγάλη εκλογική επιρροή (43%) και ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία (160 έδρες). Το ηγετικό προφίλ του Παπανδρέου είχε ενισχυθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια ως πρόεδρος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, της οποίας οι παρεμβάσεις για διεθνή ζητήματα ήταν πάντοτε καθοριστικές. Επιπλέον ο Γ. Παπανδρέου ήταν ο συνεχιστής μιας πολιτικής δυναστείας, καθώς ήταν ο τρίτος κατά σειρά πρωθυπουργός που έφερε το ίδιο όνομα.

Αντιμέτωπη με μια δραματική κατάσταση για την ελληνική οικονομία, η πρώτη ενέργεια της κυβέρνησης Παπανδρέου ήταν να γνωστοποιήσει στο ECOFIN ότι το έλλειμμα του 2009 ήταν υπερδιπλάσιο από αυτό που υπολογιζόταν, χωρίς όμως να καταθέσει ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Μόνο ύστερα από πιέσεις ξένων ηγετών και παράλληλα τη σταδιακή υποβάθμιση της οικονομίας από τις ξένες αγορές, η κυβέρνηση έλαβε ορισμένα μέτρα το διάστημα Φεβρουαρίου – Μαρτίου 2010, που αφορούσαν κυρίως στις μειώσεις μισθών του δημοσίου, αύξηση ΦΠΑ, περικοπές επιδομάτων και επέκταση τεκμηρίων διαβίωσης. Τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν και υπό τον κίνδυνο στάσης πληρωμών η Ελλάδα τον Μάη του 2010 κατέφυγε σε Μηχανισμό Οικονομικής Βοήθειας (Δ.Ν.Τ., Ε.Ε. και Ε.Κ.Τ.) και στην υπογραφή του γνωστού Μνημονίου, με την αποδοχή νέων μέτρων λιτότητας (μειώσεις μισθών και συντάξεων, αύξηση έμμεσων φόρων, αύξηση φορολογίας, αλλαγές στα εργασιακά κ.α.). Την ίδια περίοδο υπήρξαν οι πρώτες μεγάλες αντιδράσεις από πολλές κοινωνικές ομάδες με βίαια επεισόδια, όπως και οι πρώτες ανεξαρτητοποιήσεις βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος, επιφέροντας την πρώτη

ρήξη μεταξύ του Παπανδρέου και των υποστηρικτών του. Οι λόγοι αυτής της ρήξης, που θα επεκτεινόταν αργότερα, ήταν κυρίως δύο:

α) Ο Παπανδρέου για να ανέλθει στην εξουσία άσκησε σκληρή αντιπολίτευση στον Καραμανλή πείθοντας τους ψηφοφόρους ότι έχει έτοιμο σχέδιο για την οικονομία χωρίς τη λήψη δυσάρεστων μέτρων, και χρησιμοποιώντας λαϊκισμό (προεκλογικό σύνθημα ήταν το 'λεφτά υπάρχουν') απέφυγε να περιγράψει την ακριβή κατάσταση της χώρας. Στην προσπάθειά του να πετύχει γρήγορη πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή δεν έδωσε συναίνεση ούτε για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας που θα πραγματοποιούνταν τον Μάρτιο του 2010.

β) Οι υποστηρικτές του Γ. Παπανδρέου ήταν στο μεγαλύτερο μέρος τους παραδοσιακοί ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ που κατά τη δεκαετία του '80 είχαν γαλουχηθεί κατά κανόνα με τις μεθόδους της συναλλακτικής ηγεσίας για τη διατήρηση της εξουσίας. Η συναλλακτική σχέση στηρίχθηκε σε μια πελατειακή τακτική με αντικείμενο τη διαχείριση των πόρων του κράτους, και το ίδιο ανέμεναν να πράξουν και επί ηγεσίας Παπανδρέου. Ήταν επομένως απρόθυμοι να απολέσουν 'κεκτημένα' δικαιώματα και επεδίωξαν την προάσπιση των συμφερόντων τους.

Κατά τη διάρκεια του 2010 η κυβέρνηση Παπανδρέου προσπάθησε να επιφέρει ορισμένες μεταρρυθμίσεις και να μειώσει τις κρατικές δαπάνες. Οι μεταρρυθμίσεις που είχαν ως στόχο τη βελτίωση της δημόσιας διοίκησης, τον εξορθολογισμό δαπανών και τη διαφάνεια δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα διότι, εκτός της αντίδρασης που συνάντησαν, η νομοθέτησή τους δε συνοδεύτηκε από την εφαρμογή τους. Επιπλέον, στόχευαν αποκλειστικά σε βελτίωση των δημοσιονομικών χωρίς στρατηγική ανάπτυξης. Από την άλλη, τις προσπάθειες για μείωση δαπανών δεν υιοθέτησε το σύνολο του κρατικού μηχανισμού όπως παραδέχτηκε αργότερα ο τότε υπουργός Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου. Η συγκεκριμένη χρονιά μπορεί να θεωρηθεί ως πολιτικά ισορροπημένη για την ηγεσία Παπανδρέου καθώς τις αρχικές αντιδράσεις για τη ψήφιση του Μνημονίου δεν ακολούθησαν ανάλογες, ενώ η κυβέρνηση μπόρεσε να ξεπεράσει το σκόπελο των εκλογών της τοπικής αυτοδιοίκησης με μικρές απώλειες.

Από το καλοκαίρι του 2010 έως τον Ιούλιο του 2011 οι οικονομικοί δείκτες χειροτέρευαν εξαιτίας της μείωσης της κατανάλωσης, το κλείσιμο επιχειρήσεων και την αύξηση της ανεργίας και του πληθωρισμού. Από τις αρχές του 2011 η κοινωνική αντίδραση για την εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική μεγάλωνε και έκαναν την εμφάνισή τους κινήματα πολιτών που δε σχετίζονταν με κόμματα. Την ίδια περίοδο η οικονομική διπλωματία της κυβέρνησης ήταν πενιχρή, καθώς η γνωστοποίηση του ελληνικού ζητήματος δεν τέθηκε στα πλαίσια που θα έπρεπε. Οι επιπτώσεις της παγκόσμιας κρίσης εμφανίστηκαν και σε άλλα κράτη μέλη της ευρωζώνης, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, ενώ δεν προβλήθηκαν από ελληνικής πλευράς οι αδυναμίες της ευρωζώνης όπως τα κενά της Ο.Ν.Ε., τα τεράστια προβλήματα στη λήψη αποφάσεων, το έλλειμμα αποτελεσματικής ευρωπαϊκής ηγεσίας, οι ασάφειες και τα ελλείμματα του θεσμικού πλαισίου της Ο.Ν.Ε. και οι κίνδυνοι μετάδοσης της κρίσης σε όλη την ευρωζώνη. Η διαπραγματευτική αδυναμία της ηγεσίας Παπανδρέου φάνηκε και τον Οκτώβριο του 2010 όταν στην απειλή για αφαίρεση ψήφου της χώρας από τα ευρωπαϊκά όργανα αντιτάχθηκε μόνο η παραίτηση της κυβέρνησης χωρίς εναλλακτικό σχέδιο. Σε αυτό θα προσθέσουμε και την αδυναμία του Παπανδρέου να θέσει πολιτικά το πρόβλημα της χώρας μέσω της Σοσιαλιστικής Διεθνούς.

Η ηγεσία Παπανδρέου έδωσε αφορμή το ελληνικό ζήτημα να αντιμετωπιστεί ως κάτι μεμονωμένο και όχι ως μέρος ενός πολύπλοκου προβλήματος. Προφανώς ο Παπανδρέου δεν χαρακτηριζόταν από ενοποιητική συνθετότητα, μια ψυχολογική ιδιότητα του συλλογισμού που περιέχει τη διαφοροποίηση και την ολοκλήρωση. Η διαφοροποίηση αναφέρεται στην αναγνώριση εκ μέρους του ατόμου πολλών θεμάτων ή απόψεων όταν ασχολείται με ένα πολιτικό πρόβλημα, ενώ η ολοκλήρωση αναφέρεται στην προσεκτική μελέτη των σχέσεων μεταξύ των μερών ενός προβλήματος. Με αυτό τον τρόπο ο Παπανδρέου θεώρησε ότι στο ελληνικό πρόβλημα εμπλέκονταν πολύ λίγοι ξεχωριστοί παράγοντες, υπεραπλούστευσε το θέμα, δεν αύξησε τις πιθανότητες για πολιτικούς συμβιβασμούς και δεν προέβλεψε τις σύνθετες συνέπειες των επιλογών του.

Η πολιτική φθορά του Παπανδρέου υπήρξε ταχύτατη από τον Ιούλιο του 2011 όταν η χώρα αιτήθηκε νέο οικονομικό πακέτο διάσωσης συναντώντας την αντίδραση αρκετών κρατών της Ε.Ε. που ήταν απρόθυμα να το στηρίξουν. Η καθοριστική όμως περίοδος ήταν ο Οκτώβριος του 2011 όταν αποφασίστηκε νέα δανειακή σύμβαση προς την Ελλάδα και εγκατάσταση μηχανισμού μόνιμης εποπτείας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα νέα σκληρά οικονομικά μέτρα που είχαν ληφθεί νωρίτερα οδήγησαν σε έκρυθμες κοινωνικές καταστάσεις, με κορυφαίες τις αντιδράσεις των πολιτών κατά τη διάρκεια των παρελάσεων. Έχοντας να αντιμετωπίσει μια χαοτική κατάσταση ο Παπανδρέου πρότεινε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την αποδοχή ή όχι της νέας δανειακής σύμβασης από τους πολίτες. Η κίνηση αυτή εξηγείται ως το τελευταίο πολιτικό όπλο του Παπανδρέου προκειμένου να κατευνάσει την κοινή γνώμη, χρησιμοποιώντας ένα θεσμικό πολιτικό εργαλείο που απουσίαζε από το 1974. Έως τότε ο Παπανδρέου πρόβαινε σε συχνούς ανασχηματισμούς για διατήρηση της συνοχής της κοινοβουλευτικής του ομάδας και χρησιμοποίηση διαγραφών αντί της πειθούς. Η πρόταση για δημοψήφισμα ωστόσο είχε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς:

- Η επιδίωξη συναίνεσης από την αντιπολίτευση, και κυρίως την αξιωματική, δεν επιτεύχθηκε καθώς ο Παπανδρέου άργησε να τη ζητήσει, και παράλληλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης διέγνωσαν ότι η κοινωνική αντίδραση θα εκδηλωνόταν και στο δημοψήφισμα, αφού το ερώτημα του τι θέμα θέτεις θα μετατρέποταν σε ποιόν το θέτεις.
- Η απόφαση για δημοψήφισμα επηρεάστηκε από τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν και η πολιτική συμπεριφορά του Παπανδρέου μεγιστοποιούσε το κόστος της συγκεκριμένης ενέργειας. Η οικονομική ύφεση είχε τροποποιήσει τη στάση πολλών για τα πολιτικά ζητήματα. Η σκληρή κριτική στο εσωτερικό συνοδεύτηκε με τη σκληρή κριτική από ξένους ηγέτες που έθεσαν θέμα εξόδου της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το δημοψήφισμα δεν θα μείωνε τη σύγκρουση Ελλάδος και δανειστών καθώς δε θα εκφραζόταν ως αμοιβαία επιθυμία για εκτόνωση

αυτής. Ήδη η έως τότε τακτική της κυβέρνησης να επιθυμεί υποχρεωτική επικοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών χωρίς τη λήψη δράσης, είχε αποτύχει να θέσει τέρμα στο αδιέξοδο.

- Ο Παπανδρέου είχε απολέσει την ηγεσία κόμματος εφόσον αντιτάχθηκε στην απόφασή του μεγάλο μέρος της κοινοβουλευτικής του ομάδας με επικεφαλής τον κυριότερο εσωκομματικό του αντίπαλο Β. Βενιζέλο. Απόδειξη αυτού αποτελεί η δημόσια τοποθέτηση του τελευταίου λίγες ώρες μετά την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος. Η ορθολογική κρίση του Παπανδρέου ήταν εσφαλμένη παραβλέποντας ότι στις περισσότερες ομάδες, ακόμη και σε αυτές με υψηλή συνοχή, τα μέλη μπορεί να έχουν διαφορετικούς στόχους. Επιπλέον, οι πολλαπλές ομάδες σε έναν πολιτικό οργανισμό μπορεί να έχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα που διαμορφώνουν αναλόγως την πολιτική του οργανισμού.

Αποτυγχάνοντας να διαγνώσει το πολιτικό πλαίσιο ο Παπανδρέου οδηγήθηκε σε παραίτηση για να αποφύγει την παύση, με γνώμονα τη διαφύλαξη της πολιτικής του εικόνας. Διακατεχόμενος από ναρκισσιστική διάθεση, χαρακτηρίζεται ως ηθικολόγος, οι αντιδράσεις δηλαδή σε πολιτικές καταστάσεις περιείχαν υψηλό συναίσθημα και χαμηλή ικανότητα, και ως πολιτικός θεωρητικός, αφού διακρίνονταν από τον χειρισμό ιδεών και αφηρημένων εννοιών. Αν και είναι ο ηγέτης που κατά τη διάρκεια της κρίσης του έχει ασκηθεί η μεγαλύτερη κριτική, θα πρέπει να του αναγνωριστεί ότι ήρθε αντιμέτωπος με μια πρωτόγνωρη κατάσταση και πολύ πιθανόν η μόνη επιλογή να ήταν η υπαγωγή στο Μνημόνιο. Ωστόσο χρεώθηκε πολιτικά την απώλεια της εθνικής κυριαρχίας και κοινωνικών κεκτημένων που για δεκαετίες υπήρχαν στη χώρα. Σημαντικό μειονέκτημά του επίσης θεωρείται η τάση για εκλογίκευση, δηλαδή να προβάλλει το επιχείρημα ότι για την αποτυχία στην οικονομική του πολιτική ευθυνόταν άλλοι (διεθνείς αγορές, αντιπολίτευση, ευρωπαίοι εταίροι) και όχι οι δικές του προθέσεις. Η τακτική αυτή είναι συχνή στην πολιτική, με παράδειγμα τον Reagan τη δεκαετία του '80 και την

οικονομική του πολιτική, ώστε αυτός που την χρησιμοποιεί να συνδέει τις πράξεις του μετά το γεγονός, ανακαλύπτοντας μια εκ των υστέρων σοφία. Τέλος, η σημαντικότερη ίσως συνέπεια της ηγεσίας Παπανδρέου ήταν η απαξίωση του πολιτικού συστήματος εκ μέρους των πολιτών και ο κλονισμός του δικομματισμού, που υπήρξε για δεκαετίες ο στυλοβάτης του δημοκρατικού πολιτεύματος και της κοινωνικής ευημερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΗΓΕΣΙΑ ΣΑΜΑΡΑ (2012-2015)

Οι εκλογές του 2012 απέδωσαν ένα κατακερματισμένο πολιτικό σκηνικό. Τα δύο μεγάλα παραδοσιακά κόμματα της μεταπολίτευσης είχαν υποστεί μεγάλες απώλειες, ενώ ενισχύθηκαν κατά πολύ η αριστερά και η άκρα δεξιά. Με την οικονομική ύφεση να καλπάζει οι συνθήκες επέβαλλαν τον άμεσο σχηματισμό κυβέρνησης, καθώς κανένα κόμμα δεν είχε εξασφαλίσει κοινοβουλευτική πλειοψηφία και νέες εκλογές θα έπρεπε να αποφευχθούν. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι εξελίξεις οδήγησαν στο σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας (Ν.Δ. – ΠΑΣΟΚ – ΔΗΜΑΡ) με επικεφαλής τον Αντώνη Σαμαρά.

Κατά τη θητεία του ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης ο Σαμαράς διακρίθηκε για τη μεταστροφή του χαρακτήρα του και των πολιτικών του απόψεων:

- Η αρχική του αντίθεση στο πρώτο μνημόνιο μετατράπηκε σε υποστήριξη στο δεύτερο καθώς θεωρούσε ότι η υπαγωγή στο μηχανισμό βοήθειας ήταν αναπόφευκτη. Ο ίδιος ωστόσο, για μεγάλο χρονικό διάστημα, στήριζε την άποψη ότι υπάρχουν εναλλακτικές οικονομικές πολιτικές ασκώντας σφοδρή κριτική για τα πεπραγμένα της κυβέρνησης Παπανδρέου.
- Κατά την περίοδο της στήριξης στη μεταβατική κυβέρνηση Παπαδήμου δημιούργησε πολιτειακό παράδοξο, και αυτό διότι ο ίδιος διατήρησε τη θέση του ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, προβεβλημένα στελέχη της οποίας συμμετείχαν στο συγκεκριμένο κυβερνητικό σχήμα. Παρότι ο ίδιος υποστήριζε σθεναρά ότι δεν επρόκειτο για κυβέρνηση συνεργασίας, οι διαγραφές βουλευτών του που δε ψήφισαν το δεύτερο μνημόνιο αποδείκνυε το αντίθετο.

- Στο μεσοδιάστημα που υπήρξε μεταξύ των δύο εκλογικών αναμετρήσεων του 2012 πέτυχε σε μεγάλο βαθμό τη συ-στράτευση των κεντροδεξιών φιλοευρωπαϊκών δυνάμεων. Προκειμένου να αυξήσει τις πιθανότητες κατάκτησης της εξουσίας, προέβη σε πολιτικούς συμβιβασμούς, όπως δείχνει η περίπτωση Μπακογιάννη, και σε προσχωρήσεις στελεχών από άλλους δεξιούς σχηματισμούς.

Κατά τους πρώτους μήνες θητείας της η κυβέρνηση Σαμαρά αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες στο συντονισμό του κυβερνητικού έργου και στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Η συνύπαρξη στην κυβέρνηση τριών κομμάτων με διαφορετική ιδεολογική ταυτότητα καθυστέρωσε σημαντικά τη λήψη αποφάσεων, και η στελέχωση του κρατικού μηχανισμού έγινε αντικείμενο διαπραγμάτευσης με συγκεκριμένες ποσοτώσεις (όπως οι διοικήσεις των νοσηλευτικών ιδρυμάτων), ενώ η στρατηγική των διαπραγματεύσεων με τους δανειστές διαμορφωνόταν συνεχώς καθώς θα έπρεπε να έχει την έγκριση όλων. Ακόμη, η κυβέρνηση έδειξε άγνοια για τη μη εκπλήρωση πολλών δράσεων του πρώτου μνημονίου παρόλο που μετείχε σε αυτήν ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ Βενιζέλος, ισχυρό στέλεχος των κυβερνήσεων Παπανδρέου και Παπαδήμου. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η επιβολή υψηλών δημοσιονομικών περικοπών (7,3% του ΑΕΠ) και η ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Δημοσιονομικής Στρατηγικής, το οποίο επέφερε μειώσεις σε συντάξεις και εφάπαξ, αλλαγές στα εργασιακά του δημοσίου, κατάργηση επιδομάτων και αυξήσεις στο κόστος ενέργειας, προκαλώντας κοινωνικές αντιδράσεις και τη δημοσκοπική άνοδο των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Σε αυτές τις συνθήκες ο Σαμαράς επεδίωξε και ως ένα βαθμό πέτυχε η ηγεσία του να έχει ενοποιητική συνθετότητα και ομαδική σκέψη. Υποχρεωμένος να διατηρήσει ισορροπίες και έχοντας γνώση του πρόσφατος παρελθόντος, λειτούργησε αρχικά λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραμέτρους, ώστε σε μια σύνθετη πολιτική κατάσταση να ανακαλύπτει σταδιακά όλες τις διαθέσιμες λύσεις. Οι μεταρρυθμίσεις που προώθησε στη δημόσια διοίκηση, στα εργασιακά,

στο ασφαλιστικό και στη δημόσια υγεία ήταν ταχύτατες χωρίς να προκληθούν αναταράξεις στο κυβερνητικό σχήμα και η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης μεταξύ Ελλάδος και δανειστών επανερχόταν.

Ασκώντας ένα μείγμα πολιτικής δράσης και τεχνοκρατίας η ηγεσία Σαμαρά επέφερε αύξηση στους δείκτες παραγωγής, με χαρακτηριστικά τα έσοδα από τον τουρισμό, διαμόρφωσε θετικές προοπτικές για επενδύσεις, η χώρα το 2014 ξαναμπήκε στις διεθνείς αγορές και το πρωτογενές πλεόνασμα εμφανίστηκε νωρίτερα από το αναμενόμενο. Όμως η υστέρηση των εσόδων ήταν σε υψηλά επίπεδα, όπως και τα ποσοστά ανεργίας. Παράλληλα, η κυβέρνηση Σαμαρά έκανε προσπάθειες να εμπεδώσει το αίσθημα δημόσιας ασφάλειας που είχε υποχωρήσει από τις κοινωνικές αντιδράσεις των τελευταίων ετών, και αντιμετώπισε αρκετά επιτυχώς το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης, παρότι της ασκήθηκε σκληρή κριτική για τις μεθόδους της (όπως τα κέντρα κράτησης).

Το πρώτο ρήγμα για την ηγεσία Σαμαρά υπήρξε τον Ιούνιο του 2013, όταν αποχώρησε από την κυβέρνηση η ΔΗΜΑΡ λόγω του κλεισίματος της ΕΡΤ. Για ένα κόμμα με αριστερή ιδεολογική ταύτιση η διακοπή της δημόσιας ραδιοφωνίας και τηλεόρασης συμβόλιζε τον περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης και την χειραγώγηση των μέσων ενημέρωσης. Από εκείνο το χρονικό σημείο και έπειτα η ομαδική σκέψη Σαμαρά υποχωρεί: η συγκεκριμένη πράξη θεωρήθηκε ότι δεν θα προκαλούσε πρόβλημα στη κυβερνητική συνοχή, φάνηκαν σημάδια απομονωτισμού εφόσον δεν υπήρξε διάθεση υποχώρησης και επανεξέτασης παρά τις αντιδράσεις, και επιπλέον διαφάνηκε ότι δεν υπήρχε διαβούλευση των κυβερνητικών εταίρων ώστε να είναι εξ αρχής γνωστές οι απόψεις τους.

Ο Σαμαράς επεδίωξε να ενισχύσει το ηγετικό του προφίλ το πρώτο εξάμηνο του 2014, όταν η χώρα ανέλαβε τη προεδρία της Ε.Ε. και οι οικονομικοί δείκτες σημείωναν βελτίωση. Οι κυβερνητικές προσπάθειες αναγνωρίστηκαν τόσο από τις διεθνείς αγορές όσο και από τους δανειστές. Το συγκεκριμένο πλαίσιο δημιουργούσε προϋποθέσεις η χώρα να έχει μεγάλη διαπραγματευτική ισχύ στο ζήτημα της κρίσης και να διεκδικήσει καλύτερους όρους για το ελληνικό

πρόγραμμα, που όμως δεν αξιοποιήθηκε. Αντίθετα, με ισχυρή αυτοπεποίθηση ο Σαμαράς υποστήριζε την άποψη ότι δεν απαιτούνταν νέα μέτρα και πως η χώρα δε θα χρειαζόταν βοήθεια για τους προϋπολογισμούς του 2015 και του 2016. Το κλίμα ανησυχίας που δημιουργήθηκε στους δανειστές ενισχύθηκε και από την διακοπή των μεταρρυθμίσεων μετά τις Ευρωεκλογές. Η ήττα οδήγησε σε ανασχηματισμό με την τοποθέτηση στελεχών που διακρίνονταν για τη λαϊκιστική τους προσέγγιση, επιδεικνύοντας αβουλία παράλληλα να προβούν σε διαρθρωτικές αλλαγές. Ο συνδυασμός των παραπάνω δείχνει ότι η ηγεσία Σαμαρά έδειξε μια περιορισμένη ορθολογική σκέψη επιλέγοντας μια ικανοποιητική μεσότητα, δηλαδή την αποδοχή μιας ‘λογικά καλής’ λύσης, με τοποθέτηση στελεχών με θεωρητικά κοινωνικό προφίλ, και όχι τη συνέχιση της προσπάθειας επιλογής εναλλακτικών λύσεων, τη συνέχεια δηλαδή των μεταρρυθμίσεων και της συνεργασίας με τους δανειστές. Η ικανοποιητική μεσότητα αποδείχθηκε και με την προσπάθεια εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, υπό την εκκρεμότητα της αξιολόγησης του ελληνικού προγράμματος, αφού η υποψηφιότητα Δήμα (ενός παραδοσιακού στελέχους της Ν.Δ.) δεν είχε ως στόχο την αποδοχή της Βουλής αλλά την ικανοποίηση του σκληρού πυρήνα των κεντροδεξιών ψηφοφόρων, κάτι που προκάλεσε την προκήρυξη εκλογών και την ευρεία νίκη του ΣΥΡΙΖΑ.

Τα αίτια της απώλειας εξουσίας του Σαμαρά αρχικά εντοπίζονται στη συνεχή μεταστροφή του χαρακτήρα του. Η ασταθής πολιτική συμπεριφορά του στο ζήτημα της οικονομικής κρίσης δημιούργησε νέες καταστάσεις και διαμόρφωσε τους μελλοντικούς όρους του πολιτικού παιχνιδιού. Η προσπάθεια στο πεδίο της οικονομίας δεν αναγνωρίστηκε από τους πολίτες διότι η συχνή μετατόπιση των πολιτικών του θέσεων τον συνέδεσε με το παλαιό πολιτικό κατεστημένο, το οποίο είχε πλέον απαξιωθεί. Παράλληλα, ο αρχικός ενθουσιασμός για τα οικονομικά αποτελέσματα λειτούργησε παραπλανητικά, συνέπεια που είχε τη μη στήριξη από τους ξένους ηγέτες, οι οποίοι είχαν απολέσει την εμπιστοσύνη τους στις ελληνικές κυβερνήσεις. Ο ίδιος ο Σαμαράς ενίσχυσε αυτό, εφόσον η πολιτική του στρατηγική

το τελευταίο εξάμηνο της εξουσίας του είχε στόχο τον κατευνασμό της κοινής γνώμης και τη διατήρηση της εύθραυστης κυβερνητικής πλειοψηφίας.

Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του υπέπεσε σε εσφαλμένη αντίληψη του πολιτικού πλαισίου:

α) Η ανάγκη κυβέρνησης στη χώρα δεν συνοδεύτηκε και από γεφύρωση των ιδεολογικών διαφορών των κομμάτων συνεργασίας. Οι μέχρι πρότινος πολιτικοί αντίπαλοι έγιναν συνεργάτες, ενώ η πολιτική συνεργασία αποδείχθηκε ότι δεν ήταν ώριμη σε μια κοινωνία που είχε γαλουχηθεί από την πόλωση της μεταπολίτευσης.

β) Η νομή της εξουσίας και η ικανοποίηση των εμπλεκόμενων κομμάτων δυσaráεστησε πολλούς υποστηρικτές της Ν.Δ. Η συνεργασία μεταξύ κυβερνητικών στελεχών χαρακτηριζόταν από καχυποψία λόγω της παρελθούσης αντιπαράθεσής τους, ενώ η χρησιμοποίηση στελεχών που είχαν συσχετιστεί με ακροδεξιές απόψεις όξυνε την ιδεολογική σύγκρουση.

γ) Η αρχική υπερπροσπάθεια να γίνουν πολλά σε λίγο χρόνο έμεινε ημιτελής καθώς το τελευταίο εξάμηνο του 2014 δεν υπήρξε ανάλογη συνέχεια. Ήταν ανάγκη όπως αποδείχθηκε αργότερα η συνέχεια των μεταρρυθμίσεων ανεξαρτήτως πότε θα προέκυπταν εκλογές.

δ) Οι πληροφορίες που είχε στη διάθεσή της η κυβέρνηση για τις προθέσεις των δανειστών ήταν εσφαλμένες. Η βέβαιη πεποίθηση για στήριξη των θέσεών και επιβράβευση των πολιτικών της διαψεύστηκαν πολύ σύντομα, οδηγώντας γρήγορα και τις ανάλογες πολιτικές εξελίξεις.

Αν και πολλές πτυχές της εξουσίας της, της αποδίδουν το χαρακτηρισμό αυταρχική (επιστράτευση εκπαιδευτικών, κέντρα κράτησης μεταναστών, διακοπή της ΕΡΤ, εισβολή αστυνομικών δυνάμεων στη Χαλυβουργική, σπάνια παρουσία στο κοινοβούλιο, μη τακτική συνεδρίαση υπουργικών συμβουλίων), είναι προτιμότερο η ηγεσία Σαμαρά να θεωρηθεί ως ένα μείγμα πολιτικής διαχείρισης (δεξιότητα χειρισμού καταστάσεων και πραγμάτων) και σύμπλευσης με τα γεγονότα. Επιδιώκοντας προφανώς να ασκήσει την ιδανική μορφή ηγεσίας, την ηγεσία ομάδας, ο Α. Σαμαράς είχε συμπεριφορά προσανατολισμένη τόσο προς το έργο

(απεμπλοκή της χώρας από τα μνημόνια) όσο και προς τις σχέσεις (διατήρηση της τρικομματικής κυβέρνησης και προσέλκυση ψηφοφόρων), κάτι που αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολο. Η επιθυμία του για επιβράβευση των πεπραγμένων του και επαναφορά στην εξουσία παράβλεψε τις μεταβολές που είχαν συντελεστεί στο πολιτικό σκηνικό. Εμφανίζοντας μια ναρκισσιστική διάθεση ο Σαμαράς, κατά κάποιο τρόπο, δεν επέλεξε την ανώδυνη παραίτηση από την αρχηγία του κόμματος μετά τις εκλογές, αλλά την οδυνηρή έξοδο που προκάλεσε το δημοψήφισμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΗΓΕΣΙΑ ΤΣΙΠΡΑ (2015)

Ο Α. Τσίπρας ανήλθε στην εξουσία τον Ιανουάριο του 2015. Το αποτέλεσμα των εκλογών δεν του είχε αποφέρει αυτοδυναμία και για το σχηματισμό κυβέρνησης συνεργάστηκε με το δεξιό κόμμα των ΑΝ.ΕΛ. δημιουργώντας ένα αντιμνημονιακό κυβερνητικό μέτωπο. Αξιοποιώντας τη λαϊκή δυσαρέσκεια από τις πολιτικές των μνημονίων προέβαλε από τη θέση της αντιπολίτευσης ότι θα καταργούσε τις μνημονιακές συμβάσεις της χώρας και θα διαπραγματευόταν το δημόσιο χρέος, με παράλληλη αποκατάσταση των κοινωνικών αδικιών που είχαν συντελεστεί. Ο πολιτικός του λόγος περιείχε στοιχεία λαϊκισμού και πόλωσης προσελκύοντας μεγάλη μερίδα υποστηρικτών. Ως ο νεότερος πρωθυπουργός της μεταπολίτευσης ο Τσίπρας εκπροσωπούσε τη ρήξη με το παλαιό πολιτικό σύστημα επιδιώκοντας να συμβολίσει το νέο.

Η αρχική διαμόρφωση του ηγετικού του προφίλ προήλθε από την ικανότητά του να μετασχηματίσει τις συνεργαζόμενες συνιστώσες του ΣΥΡΙΖΑ σε ενιαίο κόμμα και από το διαρκές ενδιαφέρον που έδειχναν τα διεθνή μέσα ενημέρωσης, αφού για πρώτη φορά στο σκληρό πυρήνα της Ε.Ε. ένα κόμμα με αριστερή τοποθέτηση κατακτούσε την εξουσία. Για να προβάλλει την εικόνα ενός νέου ηγέτη απαλλαγμένου από το παρελθόν, ο Τσίπρας έκανε αρχικά συχνή χρήση συμβολισμών για να τιμήσει τους αγώνες της εθνικής αντίστασης και της διαρκούς αντίθεσης του λαού σε κατακτητές (σκοπευτήριο Καισαριανής), να τηρήσει την ιδεολογία της αριστεράς (πολιτικός όρκος), να στηρίξει το κράτος πρόνοιας (πρώτη επίσκεψη σε υπουργείο σε αυτό της Υγείας). Οι τοποθετήσεις άλλωστε της αριστερής ιδεολογίας εστιάζουν στο ότι ο άνθρωπος είναι αυτοσκοπός, αξίες είναι

αυτά που επιθυμεί ο ίδιος, και είναι πρωτεύον το ανθρώπινο είδος να ικανοποιεί και να μεγιστοποιεί τα κίνητρά του ανεξαρτήτως κανόνων.

Έχοντας να αντιμετωπίσει ως εκκρεμότητα το κλείσιμο της αξιολόγησης του δεύτερου μνημονίου, λόγω των εκλογών, η κυβέρνηση Τσίπρα επέλεξε μια σκληρή στάση απέναντι στους δανειστές διατείνοντας πως οι δομές της ευρωζώνης ήταν σαθρές, η λιτότητα θα έπρεπε να σταματήσει στον ευρωπαϊκό χώρο και η αναθεώρηση της οικονομικής πολιτικής ήταν αναγκαία για όλα τα κράτη μέλη της ευρωζώνης. Εκτιμώντας πως μια κρίση στην Ελλάδα θα επέφερε επιπτώσεις στο υπόλοιπο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, και επιδιώκοντας την υποχώρηση των δανειστών σε ζητήματα όπως το κούρεμα του δημοσίου χρέους και τον περιορισμό της λιτότητας, η κυβέρνηση Τσίπρα επέλεξε στρατηγική διαπραγμάτευσης στηριζόμενη στη θεωρία παιγνίων που πρέσβευε ο υπουργός Οικονομικών Βαρουφάκης. Η θεωρία παιγνίων υποστηρίζει πως σε μια σύγκρουση κάθε μέλος θα προωθήσει τα δικά του συμφέροντα, αυτά μπορούν να εξυπηρετηθούν καλύτερα με τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη, και οι επιπτώσεις της σύγκρουσης μπορεί να έχουν ευρεία κλίμακα επηρεάζοντας και άλλα μέλη. Ωστόσο η θεωρία παιγνίων τονίζει ότι οι καλύτερες στρατηγικές είναι οι συνεργατικές ('μία σου και μία μου') και συγχώρεσης (επιστροφή στη συνεργασία μετά από έναν ανταγωνιστικό γύρο), οι οποίες δε θα πρέπει να ξεκινούν με αντιπαραθέσεις και μνησικακία, και στις οποίες απαγορεύεται η χρήση απειλής ή μπλόφας.

Επιδεικνύοντας άκαμπτη στάση και λειτουργώντας μη σφαιρικά ο διαπραγματευτικός χειρισμός της κυβέρνησης απέτυχε κυρίως για τους εξής λόγους:

- Η επιλογή Βαρουφάκη ως επικεφαλή της διαπραγμάτευσης ήταν εσφαλμένη καθώς η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά, οι μη ρεαλιστικές προτάσεις του, η απειρία διαπραγμάτευσης και η ελλιπής προετοιμασία προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση των ομολόγων του και την απαξίωση. Η πλήρης εξουσιοδότησή του από τον Τσίπρα έδειξε και ένα έλλειμμα ηγεσίας, εφόσον δεν υπήρχε έλεγχος των χειρισμών του.

- Η λανθασμένη εκτίμηση του πολιτικού πλαισίου στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην ευρωζώνη οδήγησε σε λανθασμένη τακτική. Αν και εξαιρετικά δημοφιλής η κυβέρνηση στο εσωτερικό τους πρώτους μήνες, στο εξωτερικό δεν υπήρχαν παρά ελάχιστοι σύμμαχοι. Η εκστρατεία για αλλαγή των ευρωπαϊκών οικονομικών δομών δεν υπολόγισε την ισχύ συνομιλητών και εταίρων, και την περιορισμένη απήχηση στους λαούς της Ευρώπης. Επίσης η ασάφεια των προθέσεων της και η μη κατάθεση συγκεκριμένων προτάσεων αποδυνάμωσε τη θέση της χώρας. Η επιδίωξη πολιτικής λύσης αντί της επιλογής συγκεκριμένων δεσμεύσεων και μάλιστα στην αρχή της διαπραγμάτευσης, με μια κυβέρνηση με νωπή λαϊκή εντολή, δεν αποτέλεσε τη βάση μιας καλής συμφωνίας, τη στιγμή που οι συνθήκες άφηναν περιθώρια αισιοδοξίας (πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, επενδυτικό σχέδιο Juncker, ανάκαμψη της οικονομίας στην ευρωζώνη).
- Η βεβαιότητα για την επάρκεια χρόνου και χρήματος ζημίωσαν τη χώρα, αφού οι διαπραγματεύσεις καθυστέρησαν πολύ. Σε μια διαπραγμάτευση ο χρόνος τρέχει υπέρ του ισχυρού, ειδικά όταν η θέση του πιο αδύναμου μέρους αποδυναμώνεται διαρκώς, περιορίζοντας τις όποιες προοπτικές για όφελος. Η πίεση του χρόνου και η σταδιακή έλλειψη χρημάτων έκαναν την ελληνική πλευρά να υποπέσει σε λάθη και να γίνει πιο ευάλωτη: η πραγματική οικονομία σταμάτησε να λειτουργεί, επενδυτικές και καταναλωτικές αποφάσεις αναβλήθηκαν, η απόσυρση καταθέσεων δημιούργησε πρόβλημα ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες, τα αποθεματικά δημοσίων οργανισμών δεσμεύτηκαν και το κράτος είχε ολοένα και περισσότερο ανάγκη την εκταμίευση της δόσης. Είναι προφανές ότι με την πάροδο του χρόνου η κυβέρνηση Τσίπρα αύξανε την εξάρτησή της από αυτούς με τους οποίους διαπραγματευόταν, υπονομεύοντας της διαπραγματευτική της ισχύ, ανεβάζοντας παράλληλα το κόστος οποιασδήποτε συμφωνίας.

Υπό τον κίνδυνο χρεοκοπίας (λόγω μη πληρωμής των δανειακών της υποχρεώσεων) και κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος (εξαιτίας της περιορισμένης ρευστότητας) τον Ιούνιο του 2015 η ελληνική κυβέρνηση κατέθεσε σχέδιο λήψης μέτρων 8 περίπου δις ευρώ για επίτευξη συμφωνίας, το οποίο δεν έγινε δεκτό από τους δανειστές, οι οποίοι αντέτειναν μια δέσμη μεταρρυθμίσεων και νομοθετικών σχεδίων που έπρεπε να αναλάβει και να ολοκληρώσει η Ελλάδα. Η πρόταση των δανειστών απορρίφθηκε και η κυβέρνηση προκήρυξε δημοψήφισμα για την αποδοχή ή όχι της συγκεκριμένης πρότασης. Η διεξαγωγή δημοψηφίσματος χρησιμοποιήθηκε από την ηγεσία Τσίπρα για να κάνει τους πολίτες συμμετόχους στη λήψη αποφάσεων και να ενισχύσει την διαπραγματευτική της ισχύ. Ωστόσο η απόφαση για δημοψήφισμα ήταν προβληματική διότι ενσωμάτωνε δύο διαπραγματευτικές αδυναμίες: πρώτον, η χρονική στιγμή του δημοψηφίσματος ήταν εντελώς λανθασμένη, αφού η χώρα ήταν στο χείλος της χρεοκοπίας και σε εξαιρετικά αδύναμη θέση, ενώ θα μπορούσε να διεξαχθεί νωρίτερα, και δεύτερον, τα όποια αποθέματα αξιοπιστίας είχαν απομείνει εξαϋλώθηκαν, προκαλώντας την οργισμένη αντίδραση των ξένων ηγετών που στο σύνολό τους σχεδόν δημιούργησαν ένα μέτωπο απέναντι στη χώρα. Άλλωστε η μη αξιοπιστία και των προηγούμενων κυβερνήσεων είχε προετοιμάσει τις ευρωπαϊκές χώρες για πιθανές επιπτώσεις λόγω της ελληνικής κρίσης.

Η συνταγματικότητα του δημοψηφίσματος αμφισβητήθηκε από πολλούς και προκλήθηκε πόλωση ανάμεσα σε κόμματα και πολίτες. Την κατάσταση όξυνε η επιβολή capital controls και τραπεζικής αργίας και η σκληρή διαμάχη κυβέρνησης, που στήριζε το ΟΧΙ, και αντιπολίτευσης, που στήριζε το ΝΑΙ. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος που έδωσε συντριπτική πλειοψηφία στο ΟΧΙ (62%), ερμηνεύεται ως εξής: τα δημοψηφίσματα γενικά εξασφαλίζουν σπάνιες ευκαιρίες για την προσωπική έκφραση των πολιτών που αισθάνονται αποκομμένοι από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο των πολιτικών και κυβερνητικών θεσμών της χώρας τους. Οι αποξενωμένοι ψηφοφόροι βλέπουν τα δημοψηφίσματα που εισηγείται η

κυβέρνηση ως σπάνια περίπτωση κατά την οποία η εξουσία εξαρτάται από την προσωπική τους συνεργασία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η έκφραση των αισθημάτων τους είχε ταυτιστεί με την κυβερνητική επιλογή, εξαιτίας της επιρροής του πολιτικού τους στοιχείου από το πρόσφατο ιστορικό υπόβαθρο. Επιπλέον, η έλλειψη εξάρτησης του θεσμού του δημοψηφίσματος από τα παραδοσιακά κόμματα της μεταπολίτευσης ενδυνάμωσε τους υποστηρικτές της κυβερνητικής προτίμησης, αφού η έλλειψη πολιτικού πλαισίου ενίσχυε την αβεβαιότητα γύρω από το νόημα τους ερωτήματος, και ερωτήματα με ασαφές νοήματα συνήθως απορρίπτονται.

Με ενισχυμένο το ηγετικό του προφίλ από τη στήριξη των πολιτών ο Τσίπρας εξασφάλισε και τη συναίνεση των φιλοευρωπαϊκών κομμάτων, τα οποία αδυνατούσαν να αναλάβουν άλλες πρωτοβουλίες, προκειμένου να διαπραγματευτεί μια νέα συμφωνία που οδήγησε όμως στην υιοθέτηση ενός τρίτου μνημονίου. Η ψήφιση των ανάλογων μέτρων προκάλεσε τη διάσπαση τόσο στη κυβέρνηση με την αποχώρηση υπουργών, όσο και στο εσωτερικό του ΣΥΡΙΖΑ με την αποχώρηση βουλευτών, δείχνοντας αδυναμία εκτελεστικής και κοιμματικής ηγεσίας. Από εκείνη τη στιγμή το συμμετοχικό στυλ ηγεσίας υποχωρεί, καθώς η διαλεκτική επικοινωνία και η ανταλλαγή απόψεων με τους διαφωνούντες παύει, με μόνη επιλογή την αποδοχή από τους πολίτες μέσω εκλογών. Παρόλο που οι εκλογές επιβεβαίωσαν την κυριαρχία της στη χώρα (λόγω μη εναλλακτικής ηγεσίας τη συγκεκριμένη περίοδο), η ηγεσία Τσίπρα δημιούργησε περισσότερα προβλήματα παρά έλυσε για το ελληνικό ζήτημα. Η λήψη νέων επώδυνων οικονομικών μέτρων και η απόκτηση ύστερα από πολλούς μήνες πραγματικής ηγεσίας στη Νέα Δημοκρατία αλλάζει τις ισορροπίες στο πολιτικό σκηνικό, σαφώς εναντίον της. Σε αυτά προστίθεται και η λανθασμένη διαχείριση του προβλήματος που ανέκυψε από την είσοδο στη χώρα πλήθους παράνομων μεταναστών και προσφύγων, που και εδώ οι ιδεοληψίες που επικράτησαν δεν βοήθησαν στη σύναψη συμμαχιών με τα ευρωπαϊκά κράτη, δημιουργώντας παράλληλα μια έκρυθμη κατάσταση στην Ελλάδα, συνέπειες της οποίας θα υπάρχουν για αρκετό διάστημα.

Η μεγάλη διαφορά που προέκυψε από την ηγεσία Τσίπρα σε σχέση με τις υπόλοιπες, ήταν ότι προσπάθησε ξεκάθαρα να επιτύχει μια κοινωνική ομοφωνία στοχεύοντας συγκεκριμένα κέντρα (Γερμανία, Δ.Ν.Τ.) ακόμα και αν αυτό δεν συνιστούσε ρεαλιστική αποτίμηση των ευρύτερων πολιτικών συνθηκών. Διαγράφοντας μια αυτόνομη πορεία προς την εξουσία, ο Α. Τσίπρας είχε την ικανότητα διέγερσης συναισθημάτων στους υποστηρικτές του και επιδεξιότητα στην διαπροσωπική επαφή, χαρίσματα που τον κατατάσσουν στους πολιτικούς επαναστάτες. Οι συνεχείς πολιτικές του νίκες σε συνδυασμό με το νεαρό της ηλικίας του, του προσέδωσαν ναρκισσιστικά στοιχεία, που σε κρίσιμα γεγονότα για τη χώρα στράφηκαν εναντίον του. Το αν ο Τσίπρας μετεξελίχθηκε σε έναν πολιτικό μακιαβελιστή, αντιμετωπίζοντας με κυνικότητα έκτακτες συνθήκες και στρεφόμενος εναντίον υποστηρικτών του βλέποντας με αυστηρά προσωπικούς όρους τα πολιτικά θέματα, είναι κάτι που θα φανεί τα επόμενα χρόνια. Είναι όμως σαφές, ότι η ηγεσία Τσίπρα ανταπεξήλθε σε μικρό πολιτικό γήπεδο (Ελλάδα), αλλά δεν ανταποκρίθηκε σε μεγάλο (Ευρώπη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

Αναλύοντας την πολιτική συμπεριφορά που επέδειξαν οι ηγεσίες της χώρας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, διαπιστώνεται η αδυναμία τους να ανταπεξέλθουν στην αντιμετώπιση μιας κατάστασης που συνεχώς δυσχεραίνει. Ανέτοιμοι να διαχειριστούν τις πολιτικές συνθήκες που δημιούργησε η οικονομική ύφεση η πολιτική τους στάση δε βελτίωσε τη θέση της χώρας, παρόλο που οι στάσεις των πολιτών είχαν τροποποιηθεί δραστικά. Με αίσθημα ναρκισσισμού, δεν επέλεξαν να δράσουν σε πλαίσια διακυβέρνησης αλλά σε ‘σκληρά’ κυβερνητικά, επιλέγοντας γραφειοκρατικά κυβερνητικά σχήματα, απορρίπτοντας τη διαβούλευση και τη συναίνεση. Ειδικά η συναίνεση χρησιμοποιήθηκε μόνο ως μέσο πίεσης του αντιπάλου και όχι ως ειλικρινή διάθεση. Κάθε ηγεσία εκτίμησε πως θα μπορούσε να ανταποκριθεί από μόνη της στις δύσκολες συνθήκες, επηρεαζόμενη από την πόλωση που είχε εμποτιστεί για πολλά χρόνια. Η οικονομική κρίση δε μετατράπηκε σε εθνική, αφού αντιμετωπίστηκε ως ένα εσωτερικό ζήτημα που θα επιλυόταν αργά ή γρήγορα, με την πολύ-παραγοντική της εκδοχή να μην λαμβάνεται υπόψη. Η δομή του ελληνικού πολιτικού συστήματος συνέβαλλε σε αυτό καθώς η χρήση του λαϊκισμού έφερε σε πρώτη μοίρα το βραχυπρόθεσμο κομματικό συμφέρον από το μακροπρόθεσμο εθνικό.

Επιπλέον κάθε ηγεσία διακρίθηκε από απουσία ομαδικής σκέψης και ικανότητα σύνθεσης, αδυνατώντας να αποφύγει ένα θεμελιώδες σφάλμα, τη μετατόπιση

ευθυνών σε άλλους με παράλληλη αποποίηση των ευθυνών της. Οι ιδεολογικές πεποιθήσεις των Ελλήνων ηγετών δεν αντανakλούσαν αξιόπιστα τις αντικειμενικές συνθήκες του πολιτικού βίου και η αντίδρασή τους σε κάθε είδους διαφωνία διαμόρφωνε δυναμική προς την αποτυχία.

Αν και υπήρξε προσπάθεια να αλλάξουν ορισμένες δομές της πολιτείας, καμία ηγεσία δεν υπήρξε πραγματικά μετασχηματιστική. Οι μεταρρυθμίσεις δεν πραγματοποιήθηκαν στο βαθμό που έπρεπε, ενώ η εφαρμογή τους συνάντησε μεγάλες δυσκολίες. Παράδειγμα αποτελεί η επιλογή των διοικήσεων των νοσηλευτικών ιδρυμάτων όπου αντί της αξιοποίησης καταρτισμένων στελεχών με ανάλογα προσόντα, που θα μπορούσαν να συνδυάσουν την ποιότητα υπηρεσιών υγείας με ορθολογισμό δαπανών, επιλέχθηκε η κομματική δεξαμενή. Εξάλλου, η απουσία επαρκούς ενθουσιασμού των ηγετών δε συνέβαλλε στην πορεία προς κοινωνική αλλαγή και στην κατεύθυνση των πολιτών προς μια άλλη αντίληψη των ζωτικών προβλημάτων. Οι ίδιες οι ηγεσίες επεδίωξαν αλλαγές ύστερα από πιέσεις, κυρίως των δανειστών, μη θέτοντας προγραμματισμό περιορισμένων και σταδιακών στόχων, μέθοδος που θα ωφελούσε στην αντιμετώπιση μεγάλων προβλημάτων και θα αύξανε τις πιθανότητες επιτυχίας. Η πολιτική αμφιταλάντευση που έδειξαν και η διάθεση να είναι αρεστές τους οδήγησε και στη ρήξη με τους υποστηρικτές τους, κλονίζοντας το σταθερό πολιτικό σύστημα και προκαλώντας την ακραία συμπεριφορά των ψηφοφόρων.

Ακόμα και στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων με δανειστές και εταίρους, οι ελληνικές ηγεσίες υπέπεσαν σε συνεχή σφάλματα, χωρίς να ακολουθήσουν μια σταθερή και αδιάλειπτη στρατηγική και ανέτοιμες να εκτιμήσουν ορθά το διεθνές πολιτικό πλαίσιο. Η μείωση της διομαδικής σύγκρουσης μεταξύ Ελλάδος και ξένων δεν επιτεύχθηκε. Η συνεργασία ήταν δύσκολη, οι μονομερείς πρωτοβουλίες (όπως η εξαρχής υιοθέτηση των μεταρρυθμίσεων) δεν λήφθηκαν και οι περισσότερες διαμάχες κατέληγαν σε υποχώρηση και εξαναγκασμό της μόνο μιας πλευράς. Η ελληνική ηγεσία δεν επέλεξε την επιτυχημένη στρατηγική των διεθνών σχέσεων ΚΑΜΕ (Κλιμακούμενη Ανταπόδοση για τη Μείωση της Έντασης) όπου

υποδεικνύει την ανάληψη μονομερών πρωτοβουλιών, την κλιμάκωση ανάλογα της αντίδρασης των αντιπάλων, το στοιχείο του αιφνιδιασμού, την εγκυρότητα και εγκαίρως των δράσεων ανεξαρτήτως συνθηκών και την ειλικρίνειά τους, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας και την παράσυρση σε ανταποδοτικές ενέργειες. Επίσης, η διαμεσολάβηση που ζητήθηκε από τρίτους (ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γαλλία) δεν ήταν στοχευμένη ώστε να διευκολύνει τη σύναψη εκούσιων συμφωνιών, και είχε διακύμανση ανάλογα με τις βλέψεις της εκάστοτε ηγεσίας, μειώνοντας την εθνική αξιοπιστία.

Ίσως τα παραπάνω δημιουργούν μια απαισιοδοξία για μελλοντική έλευση ηγετών που θα βγάλουν τη χώρα από την κρίση που μαστίζεται και θα επιφέρουν πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές. Πεφωτισμένες ηγεσίες στην ιστορία της χώρας υπήρξαν ύστερα από εξαιρετικά κρίσιμες καταστάσεις (Βενιζέλος, Καραμανλής), οι οποίες εκτός των άλλων διέθεταν και κάποια εκ φύσεως χαρισματικά προσόντα. Ωστόσο, σε μια εποχή που η καθημερινότητα ορίζει την πολιτική και όχι το αντίστροφο, οι τωρινοί και μελλοντικοί ηγέτες οφείλουν να λειτουργούν και ως managers, για ενίσχυση των δυνατών τους σημείων και περιορισμό των αδυναμιών της προσωπικότητάς τους. Η ικανότητα προσαρμογής, η μετριοπάθεια, η ανάλυση εις βάθος των παραμέτρων και το δημοκρατικό στυλ εξουσίας αποσοβεί τη σκοτεινή πλευρά της ηγεσίας και τον κίνδυνο εκτροχιασμού της. Τέλος, σε μια χώρα που η έλλειψη ηγετικών στελεχών εμφανίζεται εκτός της πολιτικής, στη δημόσια διοίκηση, την οικονομία και την τοπική αυτοδιοίκηση, αναγκαία είναι η ύπαρξη σχολών Ηγεσίας που θα συμβάλλουν στην ανάδειξη ατόμων, τα οποία αξιοποιώντας κοινωνικές δεξιότητες και τεχνοκρατικές γνώσεις σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση οραμάτων, θα μετεξελιχθούν σταδιακά στους ηγέτες του αύριο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Ανδρουλάκης Μ.(2005), Ζητούνται Αλχημιστές, Εκδόσεις Καστανιώτη
2. Δημάδης Θ. (2013), Τρία χρόνια τρία μνημόνια, ALPHA
3. Ιγνατίου Μ.(2015), Τρόικα – ο δρόμος προς τη καταστροφή, Εκδόσεις Λιβάνη
4. Καλαρρύτες Λ.(7/2010), Αντάρτικο για το Μνημόνιο, Μετροπόλιταν (τεύχος 123)
5. Κάντας Α.(1998), Οργανωτική Ψυχολογία, Ελληνικά Γράμματα
6. Καραμανλής Κ. (9/2009), Προκήρυξη εκλογών, Κανάλι της Βουλής
7. Καψάλης Α. (7/2015), Η στάση των ξένων ηγετών στην ελληνική κρίση, Το Βήμα Online
8. Κότιος Α., Γαλανός Γ., Ρουκανάς Σ.(2012), Η ελληνική κρίση και η κρίση του συστήματος διακυβέρνησης της ευρωζώνης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
9. Μπουραντάς Δ.(2002), Μανατζμεντ, Εκδόσεις Μπένου
10. Παπάζογλου Μ.(2012), Σύγχρονη Πολιτική Ηγεσία, Εκδόσεις Παπαζήση
11. Παπακωνσταντίνου Γ. (2016), Game over – Η αλήθεια για την κρίση, Εκδόσεις Παπαδόπουλος
12. Παπανδρέου Γ. (2011), Ομιλία για δημοψήφισμα, Κανάλι της Βουλής(31/10/2011)

13. Παπανδρέου Γ. (2016), Συνέντευξη στην Σ. Κοσιώνη, ΣΚΑΪ (Εκπομπή Ιστορίες)
14. Παπαχελάς Α. (11/2016), Απουσία ηγετών, Εφημερίδα Καθημερινή
15. Σαμαράς Α. (11/2011), Ομιλία στη Βουλή, Κανάλι της Βουλής(3/11/2011)
16. Σαμαράς Α. (7/2012), Προγραμματικές δηλώσεις Κυβέρνησης Σαμαρά, Κανάλι της Βουλής (6/7/2012)
17. Σιούμπουρας Φ.(2009), Εκλογικά σενάρια και παροχές, Μετροπόλιταν (τεύχος 47)
18. Τράπεζα της Ελλάδος (2013), Το χρονικό της μεγάλης κρίσης (2008-2013), Τράπεζα της Ελλάδος – Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης
19. Τριανταφύλλου Ε. (9/2010), Το σχέδιο Σαμαρά για έξοδο από το μνημόνιο, Μετροπόλιταν (τεύχος 130)
20. Τσιλιώτης Χ. (2015), Το χρονολόγιο, τα νομικά ζητήματα από την προκήρυξη και διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου και οι νομικές συνέπειες του αποτελέσματός του, Το Σύνταγμα (τεύχος 4)
21. Τσίπρας Α. (2012), Συνέντευξη στο Σ. Θεοδωράκη, Εκπομπή Πρωταγωνιστές, Mega (15/6/2012)
22. Τσίπρας Α. (2015), Αναγγελία για δημοψήφισμα, ΕΡΤ (26/6/2015)

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Bennis W., Nanus G. (1985), Leaders, New York: Harper and Row
2. Burns J. (1978), Leadership, New York: Harper and Row

3. Calder J. (1977), An attribution theory of leadership, Chicago: St. Clair Press
4. Fielder F. (1967), A theory of leadership effectiveness, New York: McGraw – Hill
5. Hollander E. (1985), Leadership and power, New York: Random House
6. House R., Mitchell T.(1974), Path goal theory of leadership, Journal of contemporary Business
7. Katz D., Kahn R. (1978), The social psychology of organizations, New York: John Wiley
8. Stone W. – Schaffner P. (1988), The psychology of politics, New York: Springer – Verlag Inc
9. Stone W. (1974), The psychology of politics, New York: Free Press
10. Vroom V., Jago A. (1988), The new leadership: managing participation in organizations, New Jersey: Prentice Hall

